

Analitička geometrija

- prezentacija po skripti Analitička geometrija, Željka Milin Šipuš, Mea Bombardelli

Krivulje drugog reda u $\mathbb{R}^2$

Promotrimo opći polinom 2. stupnja u varijablama x i y

$$f(x, y) = ax^2 + 2bxy + cy^2 + 2dx + 2ey + f, \quad (\Delta)$$

gdje su $a, b, c, d, e, f \in \mathbb{R}$ i bar jedan od koeficijenata a, b, c nije 0. Skup

$$\mathcal{K} = \{(x, y) \in \mathbb{R}^2 : f(x, y) = 0\}$$

nazivamo **krivuljom 2. reda**.

- npr. kružnica, elipsa, hiperbola, parabola
- pokazat ćemo da su to jedine nedegenerirane krivulje drugog reda
- ideja: uvesti novi Kartezijev koordinatni sustav u kojem ćemo lakše prepoznati kaonsku jednadžbu
- najprije promatramo rotaciju koordinatnog sustava za kut φ u pozitivnom smjeru

Polinom u rotiranom sustavu

Označimo sa x, y osi polaznog sustava, a sa x', y' osi rotiranog sustava.

U novim koordinatama polinom f glasi

$$f(x', y') = a'x'^2 + 2b'x'y' + c'y'^2 + 2d'x' + 2e'y' + f',$$

gdje su

$$a' = a \cos^2 \varphi + c \sin^2 \varphi + b \sin 2\varphi,$$

$$b' = (c - a) \cos \varphi \sin \varphi + b(\cos^2 \varphi - \sin^2 \varphi) = \frac{1}{2}(c - a) \sin 2\varphi + b \cos 2\varphi,$$

$$c' = a \sin^2 \varphi + c \cos^2 \varphi - b \sin 2\varphi,$$

$$d' = d \cos \varphi + e \sin \varphi,$$

$$e' = -d \sin \varphi + e \cos \varphi,$$

$$f' = f.$$

Poništavanje mješovitog člana

Kut rotacije φ izabrat ćemo tako da se član b' u pripadnom polinomu poništava. Dakle, iz $b' = 0$ dobivamo

$$\operatorname{ctg}(2\varphi) = \frac{a - c}{2b}.$$

Sada polinom f glasi

$$f(x', y') = a'x'^2 + c'y'^2 + 2d'x' + 2e'y' + f'. \quad (\star)$$

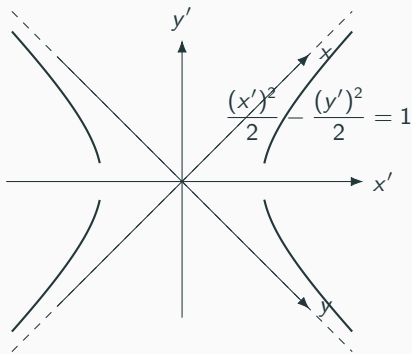
Pokušajmo nadalje eliminirati koeficijente uz x' i y' ; to je zapravo postupak svođenja izraza na puni kvadrat u svakoj varijabli.

Rotirana hiperbola: primjer

Ako se sustav rotira za $\pi/4$, krivulja $xy = 1$ prelazi u

$$\frac{(x')^2}{2} - \frac{(y')^2}{2} = 1.$$

Uočavamo da je ta krivulja hiperbola.

Translacija sustava

Translatirajmo koordinatni sustav za vektor (v, w) . Označimo sa x'', y'' nove koordinate. U novim koordinatama dobivamo

$$\begin{aligned} f(x'', y'') &= a'(x'' + v)^2 + c'(y'' + w)^2 + 2d'(x'' + v) + 2e'(y'' + w) + f' \\ &= a''x''^2 + c''y''^2 + 2d''x'' + 2e''y'' + f'', \end{aligned}$$

gdje su

$$a'' = a',$$

$$c'' = c',$$

$$d'' = a'v + d',$$

$$e'' = c'w + e',$$

$$f'' = a'v^2 + c'w^2 + 2d'v + 2e'w + f'.$$

Slučaj A: $a'c' \neq 0$

Ako su oba a' i c' različiti od 0, tj. $a'c' \neq 0$, tada v i w možemo jednoznačno odrediti iz zahtjeva $d'' = 0$, $e'' = 0$:

$$v = -\frac{d'}{a'}, \quad w = -\frac{e'}{c'}.$$

Možemo postići da polinom f poprma oblik

$$f(x'', y'') = a'x''^2 + c'y''^2 + f''.$$

Proučimo jednadžbu

$$f(x'', y'') = 0.$$

Slučaj A1: $f'' = 0$

Ako je $f'' = 0$, tada jednačba postaje

$$a'x''^2 + c'y''^2 = 0,$$

što predstavlja:

1. točku $(0, 0)$, ukoliko su a' i c' istog predznaka;
2. par ukrštenih pravaca, ukoliko su a' i c' različitih predznaka.

U drugom se slučaju dobiva

$$\frac{y''^2}{x''^2} = -\frac{a'}{c'} > 0,$$

pa su jednačbe pravaca

$$y'' = \pm \sqrt{-\frac{a'}{c'}} x''.$$

Neka je $f'' \neq 0$ i još od prije $a'c' \neq 0$.

1. Ako su oba a' , c' istog predznaka, ali suprotnog od f'' , dobivamo

$$\frac{x'^2}{-\frac{f''}{a'}} + \frac{y'^2}{-\frac{f''}{c'}} = 1,$$

što predstavlja elipsu.

2. Ako su a' , c' različitih predznaka, dobivamo hiperbolu.
3. Ako su a' , c' i f'' istog predznaka, za skup $\mathcal{K}$ dobivamo prazan skup $\emptyset$.

Invarijante za slučaj A

Može se pokazati da vrijedi:

$$a'c' = ac - b^2.$$

Ako polinomu (Δ) pridružimo determinantu

$$\delta = \begin{vmatrix} a & b \\ b & c \end{vmatrix} = ac - b^2, \quad (3.24)$$

a polinomu ($\star$) determinantu

$$\begin{vmatrix} a' & 0 \\ 0 & c' \end{vmatrix} = a'c' = ac - b^2, \quad (3.25)$$

tada vrijedi da su te determinante jednake.

Determinanta Δ i trag S

Slično se može provjeriti da je

$$\Delta := \begin{vmatrix} a & b & d \\ b & c & e \\ d & e & f \end{vmatrix} = \begin{vmatrix} a' & 0 & 0 \\ 0 & c' & 0 \\ 0 & 0 & f'' \end{vmatrix}.$$

Dakle, u slučaju A1 vrijedi $\Delta = 0$; posebno za točku vrijedi $\delta > 0$, odnosno za par ukrštenih pravaca $\delta < 0$. U slučaju A2 vrijedi $\Delta \neq 0$.

Uvedimo još jednu veličinu

$$S = a + c = \operatorname{tr} \begin{bmatrix} a & b \\ b & d \end{bmatrix}.$$

Za tu se veličinu također može provjeriti da je $S = a' + c'$.

Klasifikacija za $\delta \neq 0$

		krivulja
$\delta > 0$	$\Delta \neq 0, S\Delta < 0$	elipsa
	$\Delta \neq 0, S\Delta > 0$	prazan skup
	$\Delta = 0$	točka
$\delta < 0$	$\Delta \neq 0$	hiperbola
	$\Delta = 0$	par ukrštenih pravaca

- krivulje za koje je $\delta \neq 0$ zovu se **centralne**
- imaju samo jedan centar ili središte, točku s obzirom na koju su centralnosimetrične
- u nedegeneriranom slučaju, to su elipsa i hiperbola.

Slučaj B: $\delta = 0$

Ostaje razmotriti situaciju kad je

$$\delta = a'c' = ac - b^2 = 0,$$

dakle kad je jedan od a' , c' jednak 0. Bez smanjenja općenitosti možemo pretpostaviti da je $c' = 0$. Dakle, imamo

$$f(x', y') = a'x'^2 + 2d'x' + 2e'y' + f'. \quad (1)$$

Translacijom koordinatnog sustava duž x' -osi

$$x' = x'' + v, \quad y' = y''$$

dobivamo

$$f(x'', y'') = a''x''^2 + 2d''x'' + 2e''y'' + f''.$$

Slučaj B nakon translacije

Vrijedi

$$a'' = a', \quad d'' = a'v + d', \quad e'' = e', \quad f'' = a'v^2 + 2d'v + f'.$$

Ako želimo $d'' = 0$, tada je

$$v = -\frac{d'}{a'}.$$

Tada f'' postaje

$$f'' = -\frac{d'^2}{a'} + f',$$

i promatrana jednažba skupa $\mathcal{K}$ glasi

$$f(x'', y'') = a'x''^2 + 2e'y'' + f'' = 0. \quad (2)$$

B1. Ako je $e'' (= e') = 0$, tada jednačina postaje

$$x''^2 = -\frac{f''}{a'}.$$

U ovisnosti o desnoj strani imamo:

1. dva paralelna pravca;
2. jedan pravac, tj. dvostruki pravac;
3. prazan skup.

B2. Ako je $e'' (= e') \neq 0$, translacijom sustava možemo postići da slobodni član iščezne. Tada jednačina postaje

$$f(x''', y''') = a'x'''^2 + 2e'''y''' = 0,$$

što predstavlja parabolu.

Klasifikacija za $\delta = 0$

U slučaju B1 vrijedi $\Delta = 0$, dok u slučaju B2 vrijedi

$$\Delta = \begin{vmatrix} a' & 0 & 0 \\ 0 & 0 & e'' \\ 0 & e'' & 0 \end{vmatrix} = -a'e''^2 \neq 0.$$

Nadalje, uvodimo poluinvarijantu

$$T := d'^2 - f'a' = d^2 + e^2 - (a + c)f,$$

koja se ne mijenja pri rotaciji, ali mijenja pri translaciji. Imamo tablicu:

		krivulja
	$\Delta \neq 0$	parabola
$\delta = 0$	$\Delta = 0$	$T > 0$: dva paralelna pravca $T = 0$: jedan dvostruki pravac $T < 0$: prazan skup

Definicija

Sfera je skup točaka u prostoru E^3 jednako udaljenih od neke čvrste točke prostora.

Tu čvrstu točku zovemo središtem sfere, a udaljenost od središta do neke točke na sferi **polumjerom** ili **radijusom sfere**.

Izvedimo jednadžbu sfere u Kartezijevom koordinatnom sustavu u prostoru. Neka je $S = (p, q, r)$ središte sfere, R njen polumjer. Točka T je točka sfere ako i samo ako vrijedi

$$d(S, T)^2 = R^2.$$

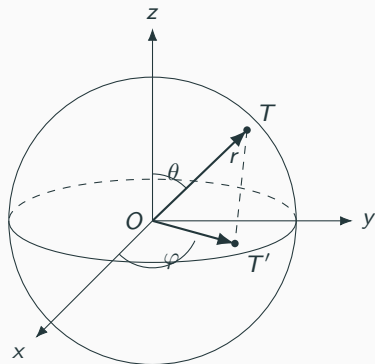
Prema tome, jednadžba sfere glasi

$$(x - p)^2 + (y - q)^2 + (z - r)^2 = R^2.$$

Sferni koordinatni sustav

Sferni koordinatni sustav uvodimo na sljedeći način: neka je O čvrsta točka u E^3 i π čvrsta ravnina kroz O . Pravac z neka je pravac okomit na ravninu π u točki O , a pravac x pravac u ravnini π kroz točku O .

Neka je T' ortogonalna projekcija točke T na ravninu π .

Sferne koordinate

Točku $T \in E^3$ možemo na jednoznačan način opisati uređenom trojkom

$$T = (r, \varphi, \theta),$$

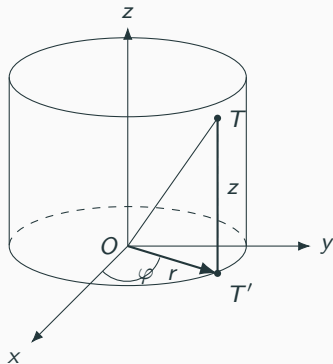
gdje je $r = d(O, T)$, φ kut što ga spojnica OT' zatvara s pozitivnim dijelom x -osi, $\varphi \in [0, 2\pi)$, a θ kut što ga spojnica OT zatvara s pozitivnim dijelom z -osi, $\theta \in [0, \pi]$.

Uvedemo li Kartezijev sustav kojemu je točka O ishodište, pravac x os apscisa, pravac z os aplikata, a os ordinata y pravac okomit na x -os i z -os, tada vrijede veze:

$$\begin{aligned}x &= r \sin \theta \cos \varphi, & y &= r \sin \theta \sin \varphi, & z &= r \cos \theta, \\r &= \sqrt{x^2 + y^2 + z^2}, & \cos \theta &= \frac{z}{r}, & \operatorname{tg} \varphi &= \frac{y}{x}.\end{aligned}$$

Cilindrični koordinatni sustav

Cilindrični koordinatni sustav uvodnimo na sljedeći način: neka je O čvrsta točka u E^3 i π čvrsta ravnina kroz O . Pravac z neka je pravac okomit na ravninu π u točki O . Neka je u ravnini π s polom u točki O zadan polarni sustav, te neka je T' ortogonalna projekcija točke T na ravninu π .

Točku $T \in E^3$ možemo na jednoznačan način opisati uređenom trojkom

$$T = (r, \varphi, z),$$

gdje su (r, φ) polarne koordinate točke T' u ravnini π , a z pozitivna ili negativna udaljenost točke T od ravnine π .

Veze između cilindričnog i Kartezijevog sustava kojemu je točka O ishodište, pravac z os aplikata, polarna os os apscisa, a os ordinata pravac okomit na polarnu os i z -os, glase

$$\begin{aligned}x &= r \cos \varphi, & y &= r \sin \varphi, & z &= z, \\r &= \sqrt{x^2 + y^2}, & \operatorname{tg} \varphi &= \frac{y}{x}, & z &= z.\end{aligned}$$

3.11 Plohe drugog reda (kvadrike) u $\mathbb{R}^3$

Kao i u ravnini možemo odrediti skup točaka u prostoru koji je opisan algebarskom jednačbom 2. stupnja u varijablama x, y, z .

Promotrimo opći polinom 2. stupnja u varijablama x, y, z :

$$f(x, y, z) = a_{11}x^2 + a_{22}y^2 + a_{33}z^2 + 2a_{12}xy + 2a_{13}xz + 2a_{23}yz \\ + 2a_{14}x + 2a_{24}y + 2a_{34}z + a_{44},$$

gdje su $a_{ij} \in \mathbb{R}$, $i \leq j = 1, \dots, 4$, i bar jedan od koeficijenata a_{ij} , $i \leq j = 1, \dots, 3$, nije 0.

Skup

$$\mathcal{K} = \{(x, y, z) \in \mathbb{R}^3 : f(x, y, z) = 0\}$$

nazivamo **algebarskom plohom 2. reda**.

Invarijante algebarske plohe 2. reda

Invarijante algebarske plohe 2. reda su

$$\Delta = \begin{vmatrix} a_{11} & a_{12} & a_{13} & a_{14} \\ a_{12} & a_{22} & a_{23} & a_{24} \\ a_{13} & a_{23} & a_{33} & a_{34} \\ a_{14} & a_{24} & a_{34} & a_{44} \end{vmatrix}, \quad \delta = \begin{vmatrix} a_{11} & a_{12} & a_{13} \\ a_{12} & a_{22} & a_{23} \\ a_{13} & a_{23} & a_{33} \end{vmatrix},$$

$$S = a_{11} + a_{22} + a_{33},$$

$$T = a_{22}a_{33} + a_{33}a_{11} + a_{11}a_{22} - a_{23}^2 - a_{13}^2 - a_{12}^2.$$

Te se veličine ne mijenjaju pri translacijama i rotacijama koordinatnog sustava.

Centralne plohe

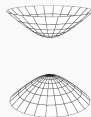
Slučaj $\delta \neq 0$.

Centralne plohe

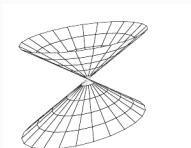
	$S\delta > 0, T > 0$	$S\delta$ i T nisu oba > 0
$\Delta < 0$	elipsoid	dvoplošni hiperboloid
$\Delta > 0$	prazan skup	jednoplešni hiperboloid
$\Delta = 0$	točka	konus

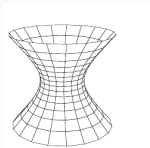
elipsoid

dvoplošni hiperboloid

konus

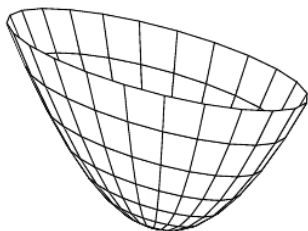
jednoplešni hiperboloid

Paraboloidi

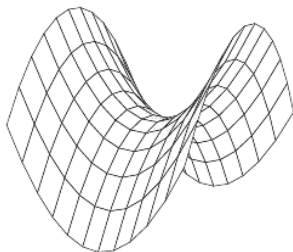
Slučaj $\delta = 0$.

Paraboloidi

	$\Delta < 0 (\Rightarrow T > 0)$	$\Delta > 0 (\Rightarrow T < 0)$
$\Delta \neq 0$	eliptički paraboloid	hiperbolički paraboloid

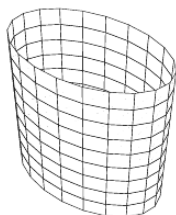
eliptički paraboloid

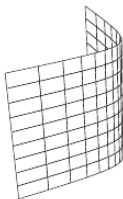
hiperbolički paraboloid

Slučaj $\delta = 0$. **Cilindri i ravnine**

$\Delta = 0$	$T > 0$ eliptički cilindar	ili	dvije ravnine
	$T < 0$ hiperbolički cilindar		jedna ravnina
	$T = 0$ parabolički cilindar		prazan skup

eliptički

hiperbolički

parabolički cilindar